

Ontwikkelingen Grauwe Ganzen in de provincie Groningen

Berend Voslamber

SOVON-rapport 2012/12

Grauwe Ganzen in de provincie Groningen

Ontwikkelingen in de populatie en resultaten onderzoek

Berend Voslamber

SOVON-rapport 2012/12

Colofon

© SOVON Vogelonderzoek Nederland 2012

Wijze van citeren: Voslamber B. 2012. Grauwe Ganzen in de provincie Groningen. Ontwikkelingen in de populatie en resultaten onderzoek. SOVON-rapport 2012/12. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Lay out: John van Betteray

Foto's omslag: Anna Buren & Berend Voslamber

ISSN 2212-5027

SOVON Vogelonderzoek Nederland

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

Tel: 024 7 410 410

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

Inhoud

Dankwoord	2
1. Inleiding	3
2. Vragen provincie	3
3. Leeswijzer	3
4. Methoden	4
4.1. Halsbanden	4
4.2. Tellingen	4
4.3. Schade	4
5. Ontwikkeling broedpopulaties van de Grauwe Gans in Groningen.	5
6. Grauwe Gans uit Groningen: trekvogels?	11
7. Aantallen Overzomerende Grauwe Ganzen in Groningen	17
8. Overleving	18
9. Jongen aanwas	18
10. Schade	19
11. Discussie	21
12. Conclusies	23
Literatuur	24

Tetjehorn

Dankwoord

Een woord van dank is op zijn plaats voor allen die op wat voor manier dan ook data leverden. Het gaat om tellingen van broedvogels, tellingen van overzomerende ganzen en om aflezingen van geringde ganzen. Vanuit het Faunafonds (Mark Westebrink) werden gegevens ontvangen over de

schade door ganzen binnen de provincie Groningen. Kees Schreven zorgde voor het berekenen van de overleving van de Grauwe Ganzen met behulp van het programma MARK.

1. Inleiding

Het aantal ganzen in de zomermaanden neemt ook in de provincie Groningen toe. De provincie wordt dan ook in toenemende mate gevraagd een standpunt in te nemen aangaande de positie van deze groep ganzen.

Onder het begrip ‘zomerganzen’ vallen meerdere soorten ganzen die tijdens de zomermaanden april t/m september aanwezig zijn in ons land. Het gaat om soorten die hier broeden. Binnen deze groep soorten is de Grauwe Gans de algemeenste (Voslamber *et al.* 2010). Binnen de grenzen van de provincie Groningen zijn door de auteur in de loop der jaren vooral van de Grauwe Gans veel data verzameld. Inmiddels is er ook van Canadese Ganzen steeds meer info

voorhanden.

In deze rapportage is getracht alle informatie die er is over aantallen, aantallen broedparen en gedrag van de Grauwe Ganzen samen te voegen. Deze soort is centraal gesteld, omdat zowel de aantallen als de beschikbare kennis over deze soort veel groter zijn dan bij de andere soorten. Bij de opzet van het rapport zijn een aantal vragen die door de provincie gesteld zijn richtinggevend geweest.

In de Discussie zal worden verwezen naar een aantal artikelen die er recent verschenen zijn over Canadese Ganzen in de provincie Groningen en er zal van de overige soorten summier worden ingegaan op de beschikbare data.

2. Vragen provincie

Door de provincie Groningen zijn de volgende vragen gesteld die voor het beleid van belang kunnen zijn:

- 1) Hoe is de aantalsontwikkeling van zomerganzen in Groningen tot nu toe?
- 2) Is er op basis van de populatiebiologie (reproductie, sterfte, immigratie, emigratie) iets te zeggen over de verwachte toekomstige aantalsontwikkeling?

Halsbanden maken ganzen individueel herkenbaar. Ze verfijnen dus het beeld over gedragingen en bewegingen

van ganzen, in dit geval: van de eigen broedvogels. Welke vragen kunnen aan de hand van vogels met halsbanden beantwoord worden:

- 3) Waar zijn de Groninger broedvogels door het jaar heen (m.n.: in de andere seizoenen)? Daarvan afgeleid: richten de eigen vogels schade aan binnen de provincie? Met andere woorden: zitten ze in landbouwgebieden met schadegevoelige gewassen?
- 4) Zijn alle ganzen die ‘s zomers in Groningen zijn, eigen broedvogels? Zo nee: welk percentage is dit wel?

3. Leeswijzer

Een aantal van de vragen die gesteld worden, worden beantwoord in een tweetal artikelen in een inmiddels verschenen nummer van de Grauwe Gors.

Deze artikelen beantwoorden de vragen 1 en 3 grotendeels. Deze artikelen zijn in deze rapportage integraal opgenomen (Hfst. 5 en 6).

Het deel van vraag 3 aangaande de schade wordt in de genoemde artikelen niet beantwoord en wordt meer in detail uitgewerkt aan de hand van door het Faunafonds beschikbaar gestelde data (Hfst. 10).

Vraag 2 is voor een groot deel met de beschikbare data te beantwoorden. Met betrekking tot reproductie en sterfte zijn gegevens beschikbaar. Met behulp hiervan kan een eerste inschatting gemaakt worden van de toekomstige ontwikkelingen (Hfst. 5 en 11). Voor een zo goed mogelijke benadering van de ontwikkelingen in de toekomst zou een

populatie model de beste benadering zijn. Zo’n model is in ontwikkeling in een samenwerkingsverband tussen Alterra en SOVON. Dit proces ligt stil sinds EL&I de financiering heeft stopgezet.

Vraag 4 wordt niet in één van de artikelen beantwoord. Wat wel in één van de artikelen wordt beschreven is, waar de Groninger ganzen zich in de loop van een jaar bevinden. Met behulp van deze data en tellingen en waarnemingen die de afgelopen jaren verzameld zijn zal deze vraag zo goed mogelijk beantwoord worden. Duidelijk is dat er zo goed als geen waarnemingen van geringde Grauwe Ganzen van elders zijn in de zomermaanden in Groningen. Getracht zal worden om met behulp van de tellingen uit verschillende delen van het jaar een idee te vormen van de verhouding Groninger gans – gans van elders (Hfst. 7).

4. Methoden

4.1. Halsbanden

Tussen 2005 en 2010 zijn in Groningen ongeveer 180 Grauwe Ganzen met halsbanden geringd. De vogels zijn gevangen tijdens ruiperiode waarin zij niet kunnen vliegen. Deze periode ligt voornamelijk in juni (eind mei – half juli). De vogels werden met een aantal mensen gedreven in de richting van een net dat eindigde in een koraal (zie bijvoorbeeld Persson 1994).

De gebruikte halsbanden hebben een diameter van 4.8 cm en zijn 4.5 cm hoog en donkergroen van kleur met witte unieke inscripties. Onder goede lichtomstandigheden, kunnen de codes worden gelezen vanaf een afstand van maximaal 500-600 meter. Naast halsbanden hebben alle vogels een metalen ring van het Vogeltrekstation op één tarsus en een gekleurde ring met dezelfde code als de halsband op de andere tarsus.

Tot januari 2012 zijn van de 180 vogels ruim 4.000 waarnemingen verzameld. Doordat vrijwel alle waarnemingen tegenwoordig worden ingevoerd op de website www.geese.org kunnen de waarnemers direct online controleren waar de vogel die ze hebben waargenomen is geringd en welke andere waarnemingen er zijn.

Fout-aflezings van de halsbanden komen regelmatig voor ten gevolge van afstand tot de vogels of door slechte weersomstandigheden. Fouten die gemaakt worden in gebieden waar al veel waarnemingen worden verzameld hebben geen invloed op de resultaten, maar fouten buiten de belangrijkste gebieden kunnen dat wel hebben. Alle voor de hand liggende fouten en onvolledige aflezings zijn uit de database nagelopen en indien mogelijk gewijzigd. Indien dit niet mogelijk was is de waarneming geheel verwijderd.

4.2. Tellingen

In de loop der jaren zijn in Groningen slechts weinig tellingen van ganzen in de zomermaanden georganiseerd. Eigenlijk is alleen de zomerganzentelling uit 2009 bruikbaar om te kijken hoeveel ganzen er in de zomer in Groningen zitten.

Er is verder een jaarlijkse schatting van het aantal broedparen in de provincie beschikbaar (zie hfst. 5).

Naast deze tellingen is er in de jaren 2008 t/m 2011 in de maand september een jongen telling uitgevoerd. Deze telling houdt in dat in die maand alle gevonden groepen in midden-Groningen bekeken zijn op het aanwezig zijn van adulte en jonge vogels. Jongen van het jaar zijn nog t/m september vrij goed te herkennen. Deze telling geeft een beeld van de jongen-aanwas, de eerste sterfte heeft plaatsgevonden en de overgebleven jonge vogels hebben een vrij grote kans de winter te overleven en uiteindelijk deel te gaan nemen aan het broedproces.

4.3. Schade

Gegevens over schade door wild worden gemeld bij het Faunafonds. Vanuit deze organisatie wordt de schade getaxeerd en vervolgens uitgekeerd aan de getroffen boer. Uit de registratie van het Faunafonds zijn de gegevens die gemeld werden in de provincie Groningen in de jaren 1995 t/m 2011 verkregen.

De gegevens behelzen de totale schade die in de gehele provincie werd gemeld. Het gaat om bedragen per type gewas en om oppervlaktes per gewas. Het exacte perceel waarop de schade heeft plaatsgevonden is niet digitaal beschikbaar.

5. Ontwikkeling broedpopulaties van de Grauwe Gans in Groningen.

Uit: De Grauwe Gors 39-3: 150 – 154.

150 DE GRAUWE GORS 2011-3

Ontwikkeling broedpopulaties van de Grauwe Gans in Groningen

Berend Voslamber

In 2006 verscheen een artikel in *De Grauwe Gors* waarin de ontwikkeling van de broedpopulatie van de Grauwe Gans in Groningen tot en met 2005 werd beschreven (Luijten 2006). In dit artikel wordt een update gegeven van de ontwikkelingen in de broedseizoenen daarna.

Korte geschiedenis van de Grauwe Gans in Groningen

Ten opzichte van veel andere provincies staat de populatie in Groningen vermoedelijk nog maar aan het begin van de groeicurve. Tot het jaar 2000 was het aantal broedende vogels tot een tiental paren beperkt (Voslamber 2002). Het eerste broedgeval vond echter al plaats in 1977 bij de Dollard. Dit bleef lange tijd een eenmalige gebeurtenis (Boekema et al. 1983). Pas sinds de jaren negentig heeft de soort zich als broedvogel blijvend gevestigd in natuurgebieden in Midden-Groningen (Luijten 2006). Het eerste zekere broedgeval vond hier plaats in 1992 bij het Schildmeer. De aantallen zijn sindsdien toegenomen en in 2005 werden er veertien territoria vastgesteld (Luijten 2006). In het natuurgebied Hoeksmeer, ten noordwesten van het Eemskanaal, werd in 2000 voor het eerst met zekerheid gebroed. Bij het Startenhuistermaar, nabij Kantens, waren vanaf 2000-2004 elk jaar enkele broedparen aanwezig (Staatsbosbeheer 2004). Naast het Schildmeer is de Lauwersmeer een van de belangrijkste broedlocaties voor Grauwe Ganzen in Groningen. De soort is hier tussen 1999 en 2004 toegenomen van 3 tot 53 paar (Kleefstra &

De Boer 2005). In 2005 werd het totale aantal broedparen in de provincie buiten de Lauwersmeer op 15-25 paar geschat.

De meeste broedende Grauwe Ganzen broedden in rietvelden met een waterdiepte van minimaal 60 centimeter (Luijten 2006). Hoe is het na 2005 verdergegaan met de broedvogelaantallen van de soort binnen de provinciegrenzen?

Recente ontwikkelingen

Omgeving Schildmeer

De populatie rond het Schildmeer is sinds 2005 doorgroeid. In 2005 ging het nog om veertien paar, een jaar later werden achttien paren aangetroffen. Inmiddels (2011) gaat het om circa 90 paar (tabel 1). Dat betekent dat er een flinke groei is opgetreden. In het begin hadden alle paren nog een nest, recent is dat echter bij lange na niet meer het geval. Er zijn aanwijzingen dat van de 90 paar slechts maximaal 45 een nest hebben gebouwd.

Lauwersmeer

In de Lauwersmeer is het aantal broedparen van de Grauwe Gans sinds 2005 exponentieel gegroeid. Het gebied wordt jaarlijks geïnventariseerd door SOVON in opdracht van Staatsbosbeheer. De groei van de populatie vindt voornamelijk plaats in het Friese deel van het gebied. Aan de Groninger zijde schommelen de aantallen recent rond de 100 broedparen, in het hele gebied gaat het nu om ruim 500 paar (Kleefstra & De Boer 2010).

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Schildmeer	18	25	45	46		90
omgeving Glimmen	0	0	2	1	1	
Westerbroekstermadepolder	11	14	8	6	15	15
Kropswolderbuitenpolder	4	8	12	15	20	20
Leinwijk, Zuidlaardermeer		1	8	10		15
De Groeve, Zuidlaren				1		
Oostpolder, Zuidlaardermeer		1	1	1	8	15
Hondshalstermeer		4		7		
De Rijpema			1			
Ae's Woudbloem				10		
Hoeksmeer					1	
Hesselinksla, Westerbroek	1	0	0	1	1	
Hamdijk, Nieuweschans	1					1
De Gaast, Blijham				2		
Heveskes				9		3
Dollard, Nieuwe Statenzijl	5		3	0		
Dollard, Polder Breebaart					0	1
Nieuweschans			2			
Lettelberterpetten	0	5	14	19	8	
Lettelberterbergboezem		5	5	5	5	15
Bolmeer					0	2
Rottumerplaat	1	3	9	17		
Rottumeroog	2	2	2	3		
Lauwersmeer, Groninger deel	4	13	21	41	86	95
totaal in Groningen	47	81	133	194	145	272

Tabel 1. Aantallen broedparen Grauwe Ganzen per gebied, 2006-2011.

Rest van de provincie

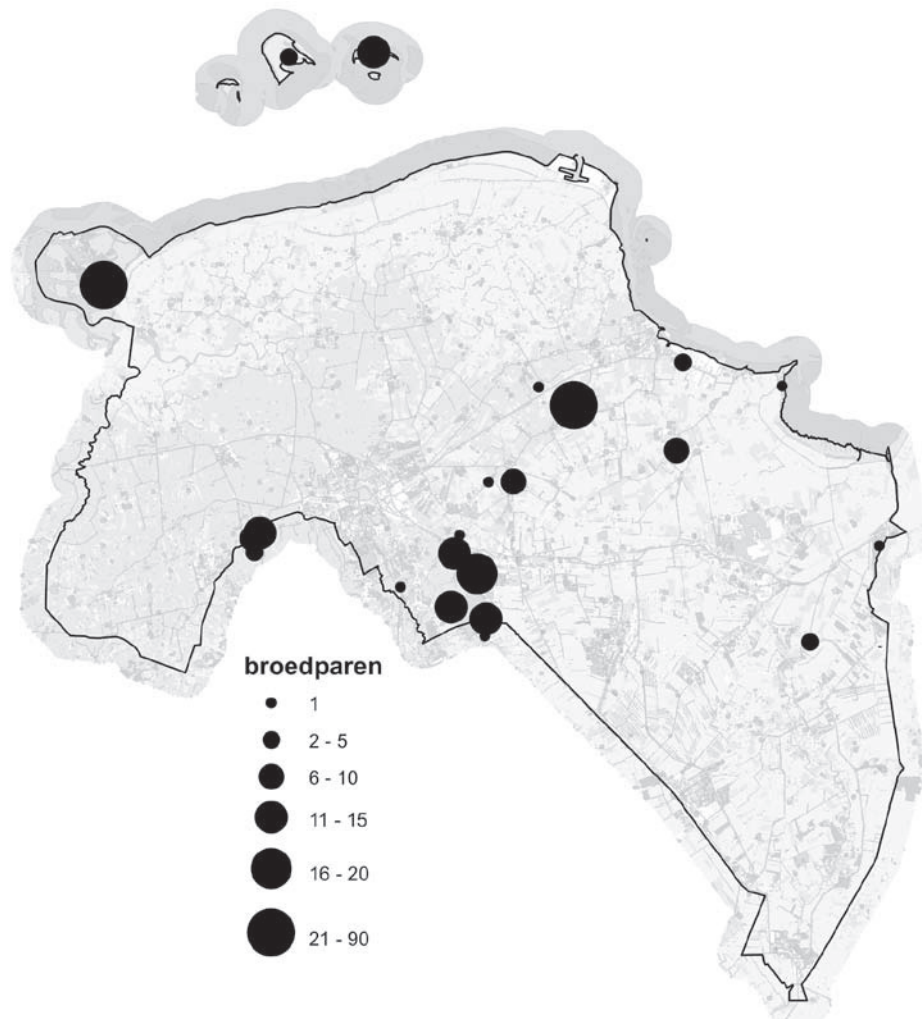
Buiten de twee bovengenoemde plekken is er sprake van een zeer geleidelijke uitbreiding van het aantal broedparen in de provincie. We volstaan hier met een korte impressie van de ontwikkelingen (zie tabel 1).

Bij het Hoeksmeer werd in 2000 een broed-geval geconstateerd, daarna werden geen gevallen meer gemeld tot een enkel paar in 2010. Blijkbaar voldoet dit gebied niet aan de eisen die de vogels op dit moment aan een broedgebied stellen. Hetzelfde lijkt voor de Startenhuistermaar bij Kantens te gelden. Daar werden tot 2005 regelmatig enkele broedgevallen gemeld, maar recent lijkt de soort daar, zoals blijkt uit het ontbreken van meldingen, niet meer te broeden. Enkele vogels broeden sinds 2005 in Hesselinksla bij Westerbroek. In 2005-

2010 betrof het respectievelijk twee, een, nul, nul, een en een paar.

Ook het nieuwe natuurontwikkelingsgebied de Ae's tussen Woudbloem en Schaaphok herbergt vanaf 2005 enkele broedparen. In dit gebied zijn veel mogelijkheden om te broeden, de mogelijkheden om kuikens op te laten groeien zijn echter zeer beperkt. De verwachting is dan ook dat de aantallen bij het huidige beheer van het gebied gering van omvang zullen blijven. Hoe dat zal zijn in de nieuwe natuurgebieden die vanaf 2011 rondom de Ae's worden aangelegd, is vooralsnog onduidelijk.

In het gebied Rijpema ten westen van de Ae's werd in 2008 één broedgeval gemeld na een eerdere melding van vier paar in 2003 (Luijten 2006).

Figuur 1. Verspreiding van de Grauwe Gans als broedvogel in Groningen.

Langs de Drentsche Aa in de omgeving van Glimmen worden in het grensgebied met Drenthe kleine aantallen broedvogels gemeld vanaf 2008. Toen broedden twee paar in de Westerlanden. De jaren erna steeds één paar. In het gebied De Wolddeelen bij Haren verblijven vanaf 2011 enkele vogels die nog niet tot broeden zijn gekomen. Een gebied waar in potentie grotere aantallen Grauwe Ganzen verwacht zouden kunnen worden, is het Hondshalstermeer. Hier worden echter slechts geringe aantallen gemeld vanaf 2007. Toen was er een melding van vier paren, daarna zijn er geen meldingen van broedgevallen bekend. Dat

er inmiddels meer vogels zouden moeten broeden, blijkt uit de waarneming van minimaal zeven paar met jongen in 2009. Na het broedgeval in 1977 bij de Dollard, bleef dat gebied lange tijd zonder broedparen. Wel werden er nu en dan broedverdachte vogels gezien, maar dit bleken toch steeds vogels te zijn die uiteindelijk uit het gebied vertrokken. Sinds 2006 wordt er weer melding gemaakt van broedparen op de kwelders bij Nieuwe Statenzijl. In dat jaar worden vijf paren gemeld en in 2008 drie paren. In andere jaren werd niet geteld of bleef de teller op nul staan (2005, 2007 en 2009). Nieuwe kernen binnen de verspreiding van

de soort in de provincie lijken te ontstaan in het Leekstermeergebied en het Zuidlaardermeergebied. In het eerste gebied werden uit de Lettelberterpetten tussen 2007 en 2010 respectievelijk vijf, veertien, negentien en acht en uit de Lettelberterbergboezem tussen 2007 en 2011 vijf, vijf, vijf en vijftien broedparen gemeld.

In de omgeving van het Zuidlaardermeer is recent sprake van een snelle uitbreiding. In het gehele gebied broedden in 2011 circa 95 paar. De eerste paren broedden in de Westerbreekstermadepolder in 2004. Daarna namen de aantallen gestaag toe en nu worden ook uit de Kropswolderbuitenpolder, Leinwijk en De Groeve meerdere broedparen gemeld.

Buiten de hier genoemde plekken zijn er recent ook van een aantal andere plekken onregelmatig meldingen van kleine aantallen broedparen (zie figuur 1). In hoeverre het hier gaat om permanente vestigingen, zal in de komende jaren moeten blijken.

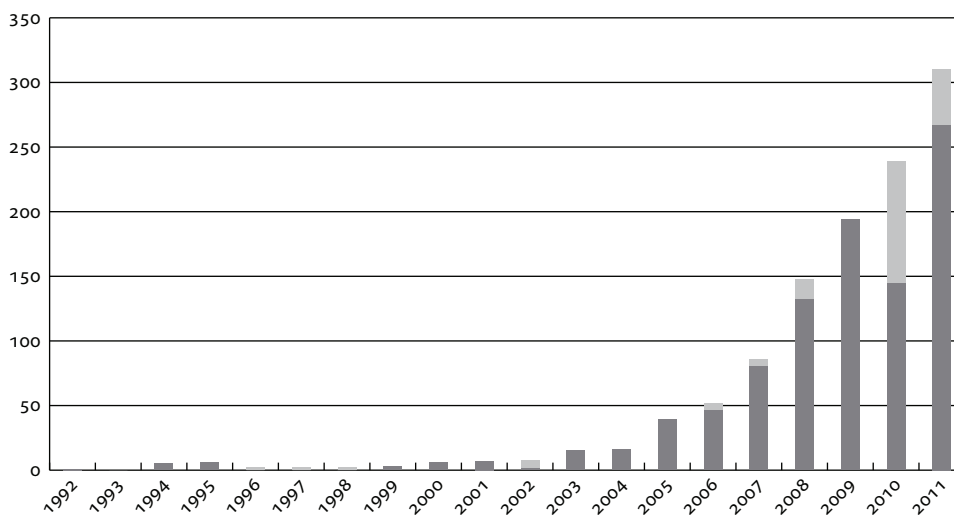
Discussie

Na de rapportage in 2006 (Luijten 2006) is het aantal broedgevallen van de Grauwe Gans in Groningen verder toegenomen. Het

gaat nog steeds om relatief geringe aantallen, met een totaal dat nu rond 300 paar ligt (figuur 2). Dit lijkt veel, maar in een gebied als De Deelen in Friesland met een oppervlakte van circa 500 hectare broeden alleen al ruim 1000 paar!

Sinds 2005 is het aantal broedplaatsen in Groningen met de toename van de aantallen broedvogels ook gegroeid. In gebieden als het Leekstermeer en het Zuidlaardermeer zat toen nog geen of slechts een enkel paar. Inmiddels herbergen deze gebieden enkele tientallen broedparen. Van een aantal plekken is duidelijk dat er naar alle waarschijnlijkheid nauwelijks verdere toename zal plaatsvinden, maar van beide genoemde meren en de omgeving van de Drentsche Aa is het maar de vraag waar de groei zal eindigen.

Rond Tetjehorn lijkt recent een stabilisatie te zijn in het aantal succesvolle broedparen. De groep die zich rond deze paren ophoudt, is in de afgelopen jaren echter verder gegroeid. Dat er duidelijk een stabilisatie in de groei aan het optreden is, blijkt ook uit het jongenpercentage in de groepen in het gebied in september. Het aandeel jongen in de najaarspopulatie is van 27% en 28% in 2008 en 2009 gedaald tot 10% in 2010

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van het aantal broedparen Grauwe Gans in Groningen. Voor gebieden waar in een bepaald jaar aantallen ontbreken, is een schatting gemaakt (in lichtgrijs).

en 17% in 2011. Aangezien de sterfte in een grauwe-ganzenpopulatie gemiddeld zo'n 20% per jaar is, mag duidelijk zijn dat er met een aanwas van onder de 20% nauwelijks nog sprake kan zijn van groei.

Dankwoord

Grote dank gaat uit naar de tellers die hun data doorgeven via het BMP-project van SOVON. Ook grote dank aan Leon Lijten die de gegevens van Midden-Groningen door gaf. Tevens grote dank aan René Oosterhuis en Alwin Hut van Het Groninger Landschap voor het doorgeven van de aantallen in hun gebieden. En 'last but not least' dank aan de provincie Groningen voor het financieren van een deel van het ganzenonderzoek in de provincie.

Literatuur

Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher 1983.
De vogels van de provincie Groningen.
Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis
Groningen.

Kleefstra, R. & P. de Boer 2005. *Broedvogels in het Lauwersmeer in 2005.* SOVON-inventarisatierapport 2005/38. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Kleefstra, R. & P. de Boer 2010. *Broedvogelmonitoring in het Lauwersmeer in 2010.* SOVON-inventarisatierapport 2010. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Lijten, L. 2006. *Grauwe Gans Anser anser als broedvogel in Midden-Groningen.* *De Grauwe Gors* 34: 16-26.

Staatsbosbeheer 2004. *Broedvogelkartering 2003; objectdelen Ekenstein, Startenhuis-termaar, Wispelheem.* Staatsbosbeheer.

Voslamber, B. 2002. *Grauwe Gans Anser anser.* pp 98-99 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000.* Nederlandse Fauna 5. Leiden.

Grauwe Ganzen (Anna Buren)

6. Grauwe Gans uit Groningen: trekvogels?

Uit: De Grauwe Gors 39-3: 144 – 149.

144 DE GRAUWE GORS 2011-3

Grauwe Ganzen uit Groningen: trekvogels?

Berend Voslamber

Om een idee te krijgen van bewegingen van de in Groningen broedende ganzen worden sinds 2005 Grauwe Ganzen *Anser anser* en sinds 2009 ook Canadese Ganzen *Branta canadensis* (hier wordt elders in deze *Grauwe Gors* over bericht) geringd in de provincie (Voslamber 2006). Gedurende zes jaar zijn in totaal 143 verschillende Grauwe Ganzen gevangen en individueel herkenbaar gemaakt. Zeven vogels kregen alleen een metalen ring, drie naast de metalen ring ook een kleurring om de poot en de overige 133 kregen naast deze pootringen ook een halsband. De op deze manier individueel herkenbare vogels zijn van groot belang bij het kunnen volgen van het gedrag, het voortplantingssucces van individuen en bovenal het gebiedsgebruik door de vogels uit de geringde populaties. Met deze gegevens kan onder andere meer inzicht worden verkregen in de processen die van invloed zijn op de populatieontwikkeling van de verschillende ganzensoorten. De Groninger ganzen zijn binnen Nederland extra inte-

ressant aangezien het hier om een relatief jonge populatie gaat. Op andere plaatsen in Nederland blijkt dat veel populaties inmiddels 'vol' zitten en dat er nauwelijks een jonge vogel is die aan broeden toekomt. De oudere vogels bezetten de goede plekken en verdedigen een relatief groot territorium. Hoe zit dat in Groningen?

Aantal geringde Grauwe Ganzen

Het merendeel van de Grauwe Ganzen is gevangen in het gebied Tetjehorn, aan de noordzijde van het Schildmeer. Een kleiner deel is in 2009 en 2010 gevangen in het nieuwe natuurgebied de Ae's tussen Woudbloem en Schaaphok. Het vangen vindt plaats in de ruitijd, als de vogels niet kunnen vliegen. Ze laten, net als andere watervogels, alle vleugelpennen tegelijk vallen. Bij Grauwe Ganzen valt de ruitijd grofweg in juni. De vogels kunnen dan vier tot vijf weken niet vliegen. Door op een strategische plek een net neer te zetten en dan met behulp van onder andere boten en

	Tetjehorn hals	Tetjehorn kleurpoot	Tetjehorn metaal	Tetjehorn terugvangst	Woudbloem/Schaaphok hals
2005	35	0	6		0
2006	2	0	0		0
2007	22	2	0	1 terug	0
2008	40	0	1	4 terug	0
2009	14	1	0	1 terug	15
2010	0	0	0		5
Totaal	113	3	7	6	20

Tabel 1. Het aantal geringde Grauwe Ganzen per ringplek in Groningen.

N.B. Vogels met een halsband kregen ook een kleurring om de ene poot en een metalen ring om de andere poot.

Grauwe Ganzen – Telpost Eemshaven – 10 april 2011

verdekt opgestelde drijvers de ganzen bijeen te drijven, kunnen meestal enkele tientallen vogels tegelijk gevangen worden. Veel van de op deze manier gevangen vogels werden voorzien van een metalen pootring van het Vogeltrekstation, een kleurring met code en een halsband met dezelfde code (tabel 1). Een deel van de gevangen jonge vogels was nog te klein voor een halsband en deze kregen alleen een metalen ring en/of een kleurring. Ringaflezingen werden aanvankelijk verkregen via e-mail of per brief. Tegenwoordig komen vrijwel alle meldingen binnen via de website www.geese.org (zie kader op pagina 129). Uit de dataset die achter deze website zit werden alle waarnemingen van de in Groningen geringde Grauwe Ganzen gehaald die verzameld werden in de periode vanaf ringen tot en met maart 2010. Voor de individuele verhalen zijn ook recentere gegevens uit de database gehaald.

Waar gaan de vogels naartoe?

In januari 2006 leverden de in 2005 geringde Grauwe Ganzen al een spectaculaire terugmelding op. In Denemarken werd

tijdens de midwintertelling een groep van twintig Grauwe Ganzen gezien, waarvan de meeste een halsband uit Tetjehorn droegen (Voslamber 2006).

Nadien bleek dat veel meer ganzen uit Tetjehorn naar noordoostelijke gebieden vlogen. Veel van deze vogels duiken op in het noorden van Denemarken. Ook het zuidelijke deel van Zweden wordt regelmatig bezocht, evenals de zuidkust van Noorwegen. Ten slotte zijn er vogels die in Duitsland het grensgebied met Denemarken bezoeken en individuen die nu en dan in het oosten van Duitsland verblijven (figuur 1).

Opmerkelijk is dat een deel van de vogels in de winter in het noorden van Denemarken zit (figuur 2). Daarnaast worden ook in april-mei en juli-oktober meerdere vogels in Denemarken, Zweden, Noorwegen en Duitsland gezien. Het heeft er alle schijn van dat ze ergens in een van deze landen ruien (juni). Waarnemingen uit die maand zijn echter schaars.

De meeste vogels blijken in december nog rond Tetjehorn te zitten, terwijl in januari circa een vijfde deel (zeventien verschillende vogels) in Denemarken verblijft (tabel 2).

Figuur 1. Waarnemingen van in Groningen geringde Grauwe Ganzen, juni 2005 t/m maart 2010.

In februari en maart zijn weinig vogels elders gemeld (in beide maanden een in Duitsland en een in Denemarken). De reden hiervoor is niet helemaal duidelijk, maar zou kunnen liggen in de waarneemintensiteit in noordelijker gebieden. In april (25%, elf vogels) en mei (11%, zes vogels) blijkt namelijk een vrij groot gedeelte van de vogels zich in Denemarken op te houden. Verder zijn er uit die maanden waarnemingen uit Zweden (een in april en zes in mei) en Duitsland (een in mei). In de zomermaanden komen opnieuw de meeste meldingen uit Denemarken (acht in juli, drie in augustus). Ook worden dan nog enkelingen in Zweden (een in juli en augustus), Duitsland (een in juni, twee in juli en drie in augustus) en zelfs Noorwegen (een in juli) gemeld. In het najaar blijft het beeld een beetje hetzelfde, al zijn met name in Denemarken de aantallen in oktober weer hoger (12%, vijftien verschillende vogels). Ook in september zijn daar nog vier verschillende individuen waargenomen. In Duitsland zitten in die maanden ook nog enkele individuen (september een, oktober twee en november een). In Zweden zijn in september nog drie

verschillende vogels gezien. Opmerkelijk is dat er na oktober geen waarnemingen uit Denemarken zijn, terwijl ze daar in januari al weer volop aanwezig kunnen zijn.

Individuele verhalen

Van de 133 geringde vogels zijn er 25 die in een of meerdere maanden in Denemarken zijn gemeld. De meeste individuen worden in de nazomer in Denemarken gezien en zitten vervolgens in de winter ergens in de omgeving van het Schildmeer.

Er zijn uitzonderingen, bijvoorbeeld LRZ die in 2009 als jong mannetje werd geringd bij Woudbloem. Deze vogel trok in het najaar naar het noorden van Denemarken waar hij in december nog werd gezien. In de koude periode werd hij niet gemeld, maar hij dook in april 2010 op aan de zuidkust van Noorwegen. Daar verbleef hij enige tijd om in mei weer in het noorden van Denemarken te verschijnen.

Dan is er ook nog VHA, als jong vrouwtje geringd in Tetjehorn in 2005. Dit is een van de vogels uit de bekende groep die in januari 2006 in het noorden van Denemarken opdook (zie foto in Voslamber 2006). Deze

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Denemarken	18	1	2	26	11	0	7	3	4	13	0	0
Duitsland	0	1	2	0	2	1	2	3	1	2	1	0
Nederland	82	97	96	72	75	99	89	93	91	86	99	100
Noorwegen	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Zweden	0	0	0	2	11	0	1	1	3	0	0	0

Tabel 2. Procentuele verdeling van de waarnemingen van individuele Grauwe Ganzen uit Groningen over verschillende waarneemplekken per maand, 2005 t/m 2010 (afgeronde percentages).

vogel is nooit meer in Groningen gezien, maar wordt nog regelmatig waargenomen op verschillende plekken in het noorden van Denemarken (laatste waarneming tot nu toe in september 2010).

Een andere vogel uit dezelfde groep, VHN, ook een jong vrouwtje, verbleef enige tijd in dezelfde omgeving in Noord-Denemarken om vervolgens door te vliegen naar de zuidkust van Noorwegen waar ze op 6 juli 2007 werd waargenomen. Daarna ontbreekt elk spoor. Weer andere vogels van dezelfde foto, VHS en VHT, werden op dezelfde dag geschoten in Denemarken. Ook VNT van de foto werd geschoten en wel in het zuiden van Zweden.

Naast deze ganzen zijn er ook vogels waarvan de laatste melding alweer van enkele jaren geleden stamt uit Scandinavië. Gevreesd mag worden dat in elk geval ook een deel van deze individuen aldaar geschoten is. VNS is eveneens een vrouwtje uit 2005. Deze bevond zich niet in de groep van de foto, maar werd vanaf april 2006 wel in het noorden van Denemarken waargenomen. De vogel maakte in mei 2007 een overstapje naar Zweden, maar verbleef in 2009 weer in de omgeving van Aalborg in Denemarken. Niet alle vogels die naar Denemarken vlogen en in januari aldaar op de foto werden gezet, waren jongen. VRB was een volwassen vrouw-

Figuur 2. Waarnemingen van in Groningen geringde Grauwe Ganzen in de wintermaanden december, januari en februari, 2005 t/m 2010.

tje. Zij werd nog enkele keren waargenomen in de omgeving waar de foto werd gemaakt. Daarna stak ze over naar Zweden en werd daar in mei 2007 een paar keer afgelezen. Dat er ook vogels zijn die een geheel ander patroon laten zien toont VRN, geringd als jong vrouwtje in 2005. Ze staat ook op de Deense foto uit januari 2006. Echter in februari van dat jaar is ze alweer terug bij het Schildmeer en blijft daar rondhangen. Begin juni 2007 wordt ze door ons zelfs opnieuw gevangen. Ze heeft in dat jaar vijf jongen. Een vogel die broedt als ze twee jaar oud is, is bijzonder en zou kunnen duiden op het nog niet 'vol' zijn van het broedgebied Tetjehorn. Ook daarna zit ze steeds ergens in de omgeving van het Schildmeer. Tot de winter 2009/2010. Deze strengste winter sinds jaren laat zien dat de Groninger ganzen wel degelijk last kunnen hebben van de kou. VRN is hier een mooi voorbeeld van. Van eind december tot half januari verblijft ze in het noordelijke Deltagebied in de omgeving van Den Bommel. In februari zit ze in de Wieringermeer en in april wordt ze weer bij Tetjehorn gezien. Het is niet duidelijk of ze nog weer succesvol gebroed heeft.

Overleving

Er zijn natuurlijk slechts 133 individuen geringd, maar is er toch al iets over de overleving te zeggen? Natuurlijk is er een verschil tussen vogels die als adult of als jong geringd zijn. Het totaal aantal geringde adulte vogels waarover nu iets te zeggen is, is 34. De overleving hiervan in het eerste jaar na ringen is ongeveer 74%. Dit is opmerkelijk laag in vergelijking met een analyse naar de overleving van vogels uit de Ooijpolder, waar de jaarlijkse overleving van adulte vogels 85% is (Van Turnhout et al. 2003). Van de als jong geringde vogels overleeft circa 67% het eerste levensjaar. Ook dit ligt aanmerkelijk lager dan wat voor Grauwe Ganzen uit de Ooijpolder is berekend (73%, Van Turnhout et al. 2003).

Discussie

De populatie Grauwe Ganzen in Groningen staat vermoedelijk nog aan het begin van

een nog verdere toename. Momenteel worden er nog nauwelijks maatregelen genomen om de populatie in te dammen. Plaatselijk is er zeker invloed van vossen en natuurontwikkeling op het aantal broedende ganzen. Het is de vraag of deze natuurlijke processen niet voldoende zijn om de populatie op een relatief laag niveau te stabiliseren. Op zich is het in dit verband al opmerkelijk dat de overleving gemiddeld lager lijkt te liggen dan in populaties elders in het land. Er zijn echter aanwijzingen dat de overleving recent is toegenomen. Welke reden hiervoor is, is onduidelijk, maar zou door de kleine steekproef kunnen worden veroorzaakt. Onderzoek in verschillende andere gebieden in het land heeft aangetoond dat het omzetten van agrarisch grasland naar natuurlijker grasland met struweelvorming een sterk negatief effect heeft op de overleving van kuikens van Grauwe Ganzen. Tevens is de invloed die vossen op ganzenpopulaties kunnen hebben niet uit te vlakken (Voslamber & Van Turnhout 2008). Zeker in Tetjehorn, maar ook in andere ganzengebieden in Groningen, gaan deze factoren van invloed zijn op de mogelijkheden voor de populaties om verder te groeien.

De vele aflezingen van de halsbanden geven een goed beeld hoe de Groninger Grauwe Ganzen zich verspreiden. Het grootste deel van de vogels verblijft in de directe omgeving van de ringplek, terwijl bovendien een niet onaanzienlijk deel zijn heil verderop zoekt. Een groot deel van de vogels zit althans een deel van het jaar in Denemarken. Dit verspreidingsbeeld is anders dan dat van de meeste andere geringde populaties in Nederland (Voslamber et al. 2010). Veel populaties in ons land verblijven het hele jaar in een straal van een kilometer of twintig rond de ringplek. Er zijn alleen in het noorden van het land enkele uitzonderingen, waarbij vogels zowel in Scandinavië als in Frankrijk en Spanje opduiken. Ook de grauwe-ganzenpopulaties over de grens in Duitsland laten eenzelfde 'trekgedrag' zien als de meeste Nederlandse populaties, waarbij de vogels vrijwel het gehele jaar in

een straal van een aantal kilometers rond de broedplek verblijven (mondelinge mededeling Olaf Geiter).

Toekomst

Dankzij de afzelingen van gehalsbande Grauwe Ganzen weten we inmiddels veel over het gedrag van deze vogels. Hiermee is echter niet het laatste woord gezegd. Gedrag van vogels kan immers veranderen, bijvoorbeeld onder invloed van populatiedruk of eventuele beheersmaatregelen. Bovendien kunnen deelpopulaties zich verschillend gedragen. Dat maakt verder onderzoek zinvol.

Om meer te kunnen zeggen over de overleving van de Groninger ganzen is een grotere steekproef aan vogels nodig. Daarnaast is het onderzoek tot nu toe vooral bijzonder doordat in een groeiende populatie wordt gekeken. Hoelang groeit deze populatie nog door? En wat gaat er gebeuren als de grenzen aan de groei bereikt zijn? Alleen maar vragen die je als onderzoeker door het hoofd flitsen als je een verhaal als het voorliggende aan het schrijven bent. Het is dan ook onze bedoeling om nog een aantal jaren door te gaan met het onderzoek in Tetjehorn en omliggende gebieden.

Alle waarnemingen van geringde vogels zijn van groot belang. Denk niet: iemand anders heeft deze vogel ook wel gezien, want dat blijkt toch vaak niet het geval te zijn. De waarnemingen zijn in te voeren via de website www.geese.org. Als u vragen hebt of uitleg nodig hebt, aarzel dan niet contact op te nemen.

Dankwoord

Het ringen van ganzen doe je niet in je eentje. Bij de vangsten in Groningen werd ik in de loop der jaren geholpen door: Martijn Bakker, Peter de Boer, Mieke van Bracht, Loes van den Bremer, Hennie van den Brink, Ana Buren, Tom Buurmeijer, Arjan Dekker, Peter Driessen, Anneke Epping, Jan Glas, Mirte Greve, Jan Hoving, Jan Hulscher, Henk van der Jeugd, Remco Kui-

per, Martin Lips, Leon Luijten, Jan-Willem Loonen, Maarten Loonen, Jeroen Nienhuis, Joke Poel, Jouke Prop, Siedse Seinstra, Peter Stoelinga, Sander Terlouw, Jelke Vale, Phillip van der Ven, Peter Volten, Roderick Voogd, Eva Wolters en Sabine Wolters.

Daarnaast is een project als dit afhankelijk van waarnemers die de codes van de ringen doorgeven. Er zijn er inmiddels zoveel die dit via de website www.geese.org doen dat het ondoenlijk is om hun namen hier te noemen. Op het gevaar af mensen tekort te doen, wil ik hier toch Peter Volten, Ko Veldkamp, Egbert Boekema, Jeroen Nienhuis, Jan Hulscher, Peter Driessen, René Oosterhuis en Alwin Hut even in het zonnetje zetten als meest fanatieke aflezers.

Ten slotte een woord van dank voor de provincie Groningen die het onderzoek de afgelopen jaren gefinancierd heeft.

Literatuur

- Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher 1983. *De vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis Groningen.*
- Luijten, L. 2006. *Grauwe Gans Anser anser als broedvogel in Midden-Groningen. De Grauwe Gors 34: 16-26.*
- van Turnhout, C., B. Voslamber, F. Willems & G. van Houwelingen 2003. *Trekgedrag en overleving van Grauwe Ganzen Anser anser in de Ooijpolder. Limosa 76: 117-122.*
- Voslamber, B. 2006. *Geringde Grauwe Ganzen Anser Anser in de provincie Groningen. De Grauwe Gors 34: 27-29.*
- Voslamber, B. & C. van Turnhout 2008. *Invloed van terreinbeheer op het wel en wee van Grauwe Ganzen in de Ooijpolder. Limosa 81: 74-76.*
- Voslamber, B., E. Knecht & D. Kleijn 2010. *Dutch Greylag Geese Anser anser: migrants or residents? Ornis Svecica 20: 207-214.*

Berend Voslamber

SOVON Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen
E-mail: berend.voslamber@sovon.nl

7. Aantallen Overzomerende Grauwe Ganzen in Groningen

Er is slechts uit één zomer een complete telling van ganzen in de provincie beschikbaar. In 2009 werden voor een landelijke telling ook alle geschikte gebieden in Groningen geteld. Dit leverde 1.350 Grauwe Ganzen op. Deze hielden zich op het moment van de telling in de tweede helft van juli vooral op in de gebieden waar ook gebroed wordt (figuur 1). Deze waren in dat jaar gelegen rond het Schildmeer/Hoeksmeer/Hondshalstermeer, het Zuidlaardermeer/Paterswoldse Meer en plaatselijk elders in de provincie. Ook langs de noordkust en op Rottumerplaat werden Grauwe Ganzen waargenomen. Het is onduidelijk waar deze vogels vandaan komen.

In 2009 werden er ongeveer 200 broedparen van de Grauwe Gans aangetroffen in Groningen. Er is onder Grauwe ganzenonderzoekers een stelregel dat er in de nazomer ongeveer zeven keer zoveel ganzen in een gebied zitten als dat er broedparen zijn. Voor andere soorten wordt echter de factor vier aangehouden. Publicaties waarin deze factor wordt berekend zijn echter niet beschikbaar.

Een en ander zou betekenen dat de nazomer populatie in Groningen in 2009 in theorie zou bestaan uit 800 tot 1.400 vogels. Er is op basis van de hoogste schatting weinig reden aan te nemen dat er veel vogels uit andere gebieden in de provincie zitten. Op basis van de laagste schatting zou het toch kunnen gaan om circa 500 vogels van elders (1.350 – 800).

Echter niet alle Groninger vogels lijken in de zomer in Groningen te zitten (Hfst. 6). In juli zit circa 10% van de lokale broedvogels en jongen in Duitsland, Denemarken, Noorwegen of Zweden. Dat betekent dat tussen de 80 en

140 vogels in die maand al elders verblijft.

Zijn er aanwijzingen dat er vogels van elders al in juli in Groningen aanwezig zijn? Uit de waarnemingen die via www.geese.org zijn doorgegeven blijkt dat er in die periode al meerdere vogels van elders zijn aan te treffen binnen de Groninger grenzen. De vogels die gemeld worden verblijven vrijwel zonder uitzondering in het Lauwersmeergebied. Het gaat hier om dieren die voor het overgrote deel in De Deelen in Friesland zijn geringd. Een groot deel van deze vogels trekt in het najaar naar het Lauwersmeer (Van Turnhout *et al.* 2003) om daar in aangrenzende akkers te eten van oogstresten van granen. Naast vogels uit De Deelen worden mondjesmaat ook geringde Grauwe Ganzen uit andere delen van het land aangetroffen. Het gaat hierbij echter om enkelingen. Vogels uit noordelijker gebieden (Noorwegen, Zweden) zijn in juli nog maar sporadisch in ons land gearriveerd (Voslamber 1993, Voslamber *et al.* 1993).

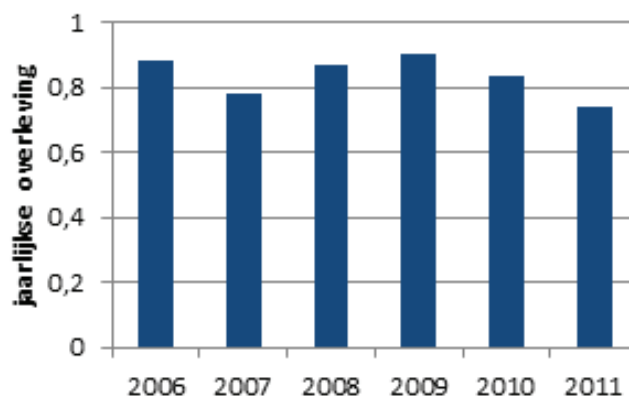
Het is op basis van dit materiaal moeilijk om een inschatting te maken van de percentages vogels die uit andere delen van het land naar het Lauwersmeer komen. Vanuit De Deelen worden hier jaarlijks tussen de 5 en 30 geringde vogels gezien. Omdat er in andere gebieden in Friesland niet geringd wordt, is het onduidelijk hoeveel Friese vogels naar het Lauwersmeer komen. Veel van de Grauwe Ganzen die in juli in het Lauwersmeer zitten blijken bovendien in het Friese deel van het gebied te rusten. Het ging hierbij in juli 2009 om bijna 1.100 vogels. Het zou kunnen dat het hier grotendeels om vogels uit Friesland aangevuld met plaatselijke broedvogels gaat.

Figuur 1. Verspreiding van Grauwe Ganzen tijdens de zomerganzentelling van 2009. In totaal ging het om 1.350 vogels.

8. Overleving

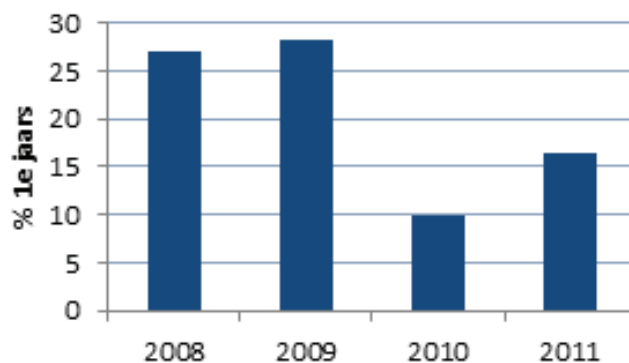
Uit de data van de geringd vogels is de overleving van jaar op jaar te berekenen met behulp van het programma MARK (White & Birnham 1999). Voor de berekening van de overleving van de Groninger vogels is gebruik gemaakt van het Life-Dead model. De jaarlijkse overlevingskansen zijn weergegeven in figuur 2. De overlevingskansen van de Grauwe Ganzen die in Tetjehorn geringd werden fluctueert tussen jaren. Eén van de redenen hiervoor is dat er in enkele jaren slechts geringe aantallen werden geringd. Hierdoor speelt toeval een grote rol. Er kunnen in een bepaald jaar toevallig net de zwakkere vogels gevangen zijn, terwijl er in een volgend jaar vooral sterkere vogels zijn geringd. De gemiddelde overleving over de zes seizoenen waarover dit te berekenen is (2005-2011) is 83%. Deze waarde komt sterk overeen met die welke ooit voor de vogels uit de Ooijpolder bij Nijmegen is berekend (1e jaars vogels 73% en volwassen vogels 85%, van Turnhout *et al.* 2003)

Figuur 2. Overleving van Grauwe Ganzen geringd bij Tetjehorn in de periode 2005 t/m 2010. De waarde in 2006 geeft de kans dat een vogel geringd in juni 2005 in juni 2006 nog in leven was. De rode lijn geeft de gemiddelde overleving over alle jaren (0,83=83%).

9. Jongen aanwas

Een maat voor het broedsucces van ganzen is het tellen van het aandeel jonge vogels in de nazomer of winter in de groepen aanwezig is (Madsen *et al.* 1999, Hornman *et al.* 2011). Voor veel arctische ganzen kunnen deze tellingen in de winter uitgevoerd worden omdat dan de jonge vogels nog goed van de ouders zijn te onderscheiden. Bij jonge Grauwe Ganzen verdwijnt een groot deel van de kenmerken in de loop van de nazomer. Tot en met september zijn de jongen door geoefende waarnemers echter goed te onderscheiden van de volwassen vogels. Vanaf 2008 is in midden Groningen binnen één of twee dagen getracht zoveel mogelijk vogels op leeftijd te brengen. Jaarlijks konden circa 1.000 vogels op die manier worden bekeken. Tijdens de periode van vier jaar nam het aandeel jongen af van tussen 25 en 30% tot 10 á 15% (figuur 3). Een dergelijke afname van het aandeel jonge vogels is kenmerkend voor een populatie die tegen zijn maximum aanloopt.

Figuur 3. Percentage 1e jaars in nazomer-populatie Grauwe Ganzen in Groningen. De tellingen vonden steeds plaats in de tweede helft van september in vooral het centrale deel van de provincie (Schildmeer, Schaaphok, Woudbloem).

10. Schade

Van het Faunafonds zijn gegevens ontvangen over de door de overzomerende ganzen aangerichte schade in de provincie sinds 1995. Het gaat hierbij om meerdere soorten: Grauwe Gans, Brandgans, Rotgans, Kolgans, Canadese Gans, Boerengans, Nijlgans en 'ganzen'. Hier wordt de totale schade beschreven en de schade die alleen door Grauwe Ganzen + 'ganzen' gemeld is. Hierbij is ervan uit gegaan dat in de categorie 'ganzen' voornamelijk schade door Grauwe Ganzen is gemeld.

Uit de beschikbare data is geen eenduidig beeld te vormen van de ontwikkeling van de schade (figuur 4). De totale getaxeerde schade neemt met pieken en dalen toe. Voor alleen de Grauwe Gans is de fluctuatie tussen jaren nog sterker dan wanneer naar alle soorten samen gekeken wordt (figuur 4).

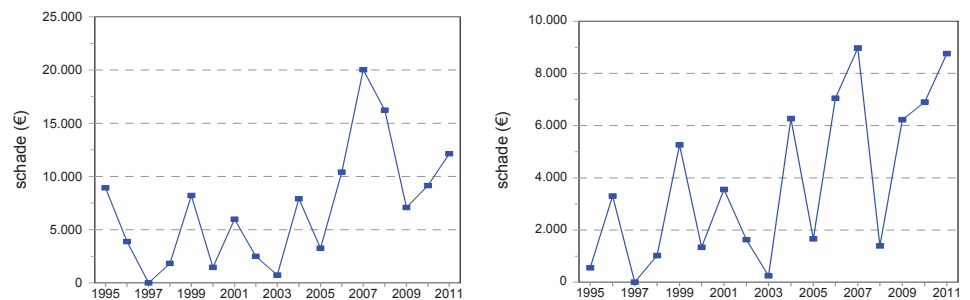
Opmerkelijk is dat de ontwikkeling in oppervlakte akkers met schade een heel ander beeld laat zien (figuur 5). Tot en met 2009 met een uitschieter in 2007 was het oppervlak waarop schade werd gemeld vrij constant. Daarna volgt een grote uitschieter in 2010 en een iets minder extreme in 2011. Het verloop van de hoeveelheid oppervlakte waarop schade door Grauwe Ganzen is gemeld vertoont sterke

overeenkomsten met dat van de gehele groep zomerganzen.

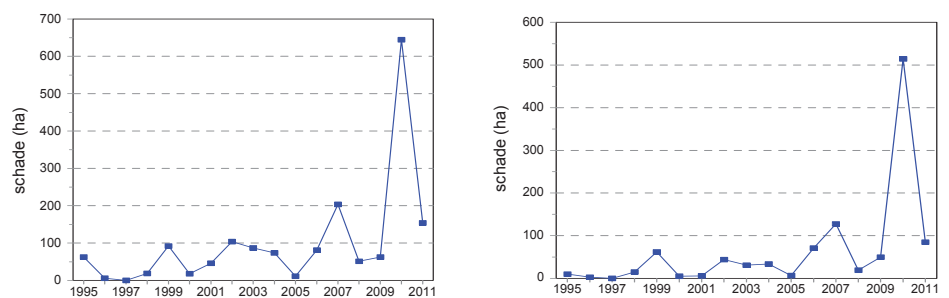
Een en ander heeft tot gevolg dat de gemiddelde schade uitkomt op ca. 70 €/ha per jaar (figuur 6). Dit lage gemiddelde wordt vooral bepaald door 2010 waarin op een grote oppervlakte schade werd gemeld, maar de taxatie relatief laag uitviel. Opmerkelijk is dat de gemiddelde schade die door Grauwe Ganzen per hectare wordt aangericht lijkt af te nemen (figuur 6). De gemiddelde schade over alle jaren bedraagt ca. 60 €/ha per jaar, terwijl die voor de laatste tien jaar (2002 – 2011) ca. 50 €/ha per jaar is.

Om te kijken of er enig verband is tussen de gemelde schade en de aantallen ganzen kan gekeken worden naar het verband tussen aantallen in de zomermaanden en de gemelde schade. Echter, er is slechts van één zomer (2009) een volledige telling van de aantallen in de provincie beschikbaar. Een andere manier is om te kijken of er een verband is tussen de aantallen broedparen ganzen en de schade. Dit is geen ideale vergelijking, omdat het aantal broedparen niet recht evenredig is met de totale aantallen. Hoe meer ganzen er in een gebied zitten, hoe kleiner het aantal dat aan het broedproces deelneemt en jongen produceert (van der

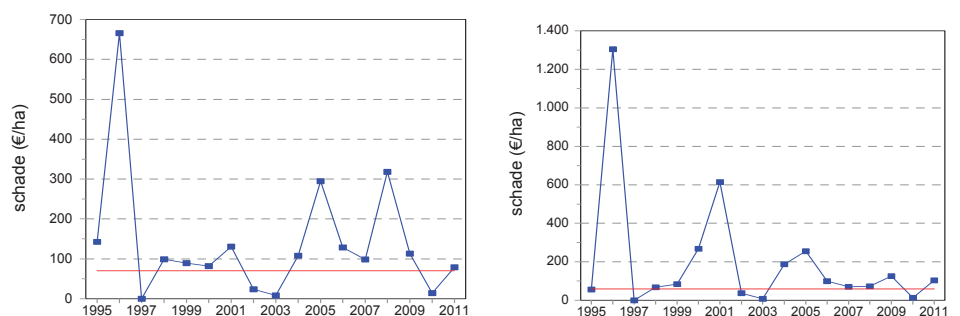
Figuur 4. Ontwikkeling van de totale getaxeerde schade door overzomerende ganzen (links) en Grauwe Ganzen (rechts) in de provincie Groningen (in €) (data: Faunafonds).

Figuur 5. Ontwikkeling van de oppervlakte waarop schade door overzomerende ganzen (links) en Grauwe Ganzen (rechts) in de provincie Groningen is gemeld (data: Faunafonds).

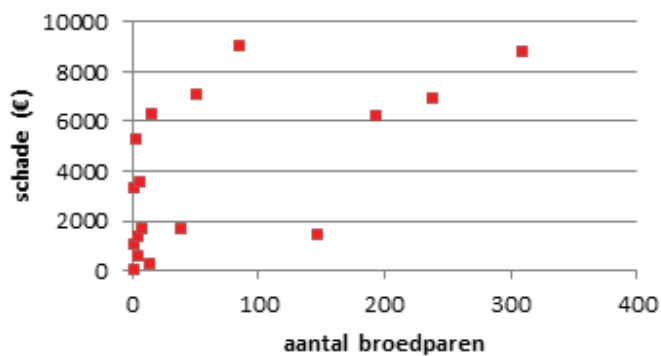

Figuur 6. Gemiddelde schade (€/ha) per jaar door overzomerende ganzen in de provincie Groningen (data: Faunafonds). De rode lijn geeft het gemiddelde over de gehele periode.

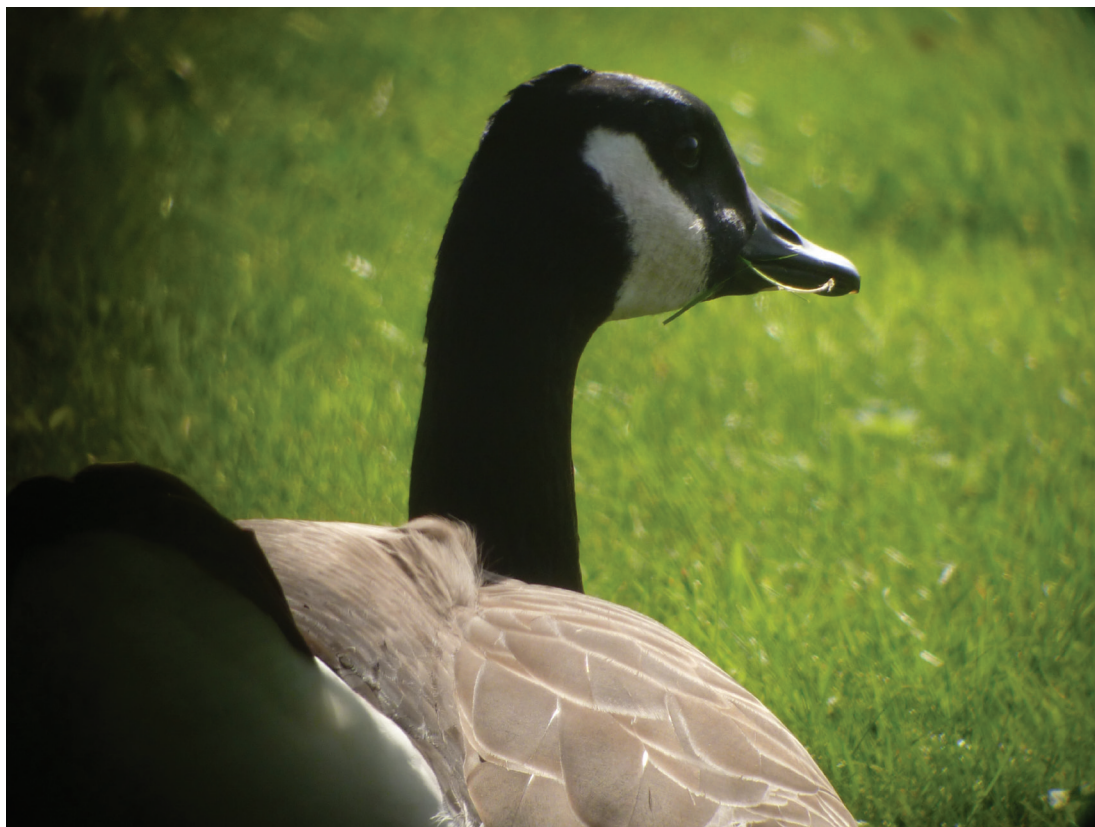

Jeugd *et al.* 2006). Omdat het de enige serie gegevens is over een langere reeks van jaren wordt toch de vergelijking met het aantal broedparen gemaakt.

Er blijkt nauwelijks enig verband te bestaan tussen het aantal broedparen en de getaxeerde schade (figuur 7). In de jaren tussen 1995 en 2000 toen er dus nog nauwelijks broedparen aanwezig waren (Luijten 2006), werd er al wel veel schade gemeld door Grauwe Ganzen in de zomermaanden. Het zou kunnen dat er in die jaren al wel groepen niet-broedende vogels aanwezig waren, maar data die dat zouden kunnen onderbouwen ontbreken. Na de toename van de soort als broedvogel lijkt de schade niet verder toegenomen. In de laatste vier jaren broeden resp. 148, 194, 239 en 310 paar binnen de provincie. De bijbehorende schade varieerde van €1.387,- in 2008 tot €8.758,- in 2011. In 2007 toen er nog slechts 86 paar broedden beliep de schade €8.970,-.

Figuur 7. Verband tussen aantal broedparen Grauwe Gans in de provincie Groningen en de door het Faunafonds getaxeerde schade over de jaren 1995 t/m 2011.

Canadese Gans, Wildervank

11. Discussie

Het aantal broedende Grauwe Ganzen binnen Groningen is in het afgelopen decennium toegenomen. Het gaat nog steeds om landelijk gezien lage aantallen. Alleen al in een gebied als De Deelen bij Heerenveen (ca. 500 ha) worden tegenwoordig ruim drie keer zo veel broedparen gevonden. Ondanks dat is de groei niet onaanzienlijk. In de afgelopen vijf jaar (2007 t/m 2011) was de gemiddelde groei per jaar 37%. Dit ligt aanzienlijk hoger dan de 20% groei per jaar die Van der Jeugd *et al.* (2006) berekenden voor de landelijke populatie over de periode 1999-2005.

Het is de vraag in hoeverre deze groei door zal zetten. Door verdere natuurontwikkeling zal er nieuw broedgebied ontstaan. Hier zullen zich zeker nieuwe broedparen vestigen en in het begin ook succesvol broeden. Rond Tetjehorn bij het Schildmeer is de broedpopulatie de afgelopen jaren flink gegroeid. De jongen-productie is hier in de laatste jaren eerder af- dan toegenomen (mond. med. Leon Luijten, SBB). Het lijkt er sterk op dat de hoeveelheid opgroeigebied voor de kuikens hier de beperkende factor is. Hetzelfde geldt voor de kleine broedpopulatie in de Ae's waar goed opgroeigebied voor de kuikens in feite alleen maar op de kades rond het gebied ligt. Onbereikbaar maken van deze kades zou de productie van jonge ganzen behoorlijk kunnen reduceren.

Een en ander zorgt ervoor dat de productie aan kuikens niet gigantisch zal zijn. Dit betekent echter niet dat de populatie niet verder zal groeien. We zien dat aan de ontwikkelingen in Tetjehorn. Ondanks het relatief geringe broedsucces is er nog steeds sprake van een toename van het aantal territoriale paren. Al met al is een dergelijke groei ook in de nieuwere natuurgebieden te verwachten. Het valt aan te raden pogingen in het werk te stellen om de aanwas hier in de beginfase al te sturen. Zoals boven genoemd is het aanbod aan goed opgroeigebied van belang. Door dit zo gering mogelijk te laten zijn zal de groei van lokale populatie al vanaf het begin geremd worden.

Opmerkelijk is dat er geen enkel verband lijkt te zijn tussen de grootte van de Groninger Grauwe Ganzen populatie en de gemelde schade in de landbouw. Het is niet voor het eerst dat het aantonen van zo'n verband moeilijk blijkt te zijn. Van der Jeugd *et al.* (2006) vinden dat slechts 8% van de gemelde schade verklaard kan worden vanuit de grootte van de lokale broedpopulaties.

Overige ganzensoorten in de zomer

Tijdens de zomertelling in 2009 werden alle ganzensoorten incl. de Nijlgans geteld. Dit leverde de volgende aantallen op: 43 Kolganzen, 225 Soepganzen, 615 Canadese Ganzen, 305 Brandganzen, 7 Rotganzen, 1 Roodhalsganzen en 336 Nijlganzen. De telling vond plaats in de tweede helft van juli omdat in die periode nog voornamelijk plaatselijke broedvogels met jongen aanwezig zijn.

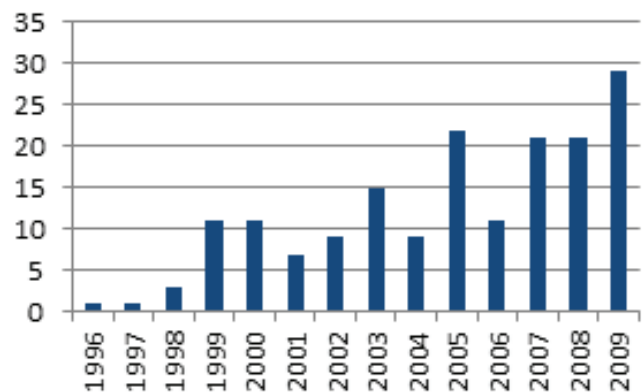
Er zijn dus meerdere ganzensoorten die binnen de provincie broeden. Het gaat over het algemeen om zeer kleine aantallen. De aangetroffen soorten worden hier kort beschreven.

Van de Rietgans werd in 1999 en 2000 baltsend paar bij Woudbloem waargenomen

Kolganzen werden tussen 1993 en 2009 in enkele broedparen gemeld uit de omgeving van het Leekstermeer en Polder De Punt langs de Drentsche Aa.

Brandganzen verschenen al in 1993 als succesvolle broedvogel bij het Hondshalstermeer. In dit gebied bleef dit de enige melding. Vervolgens is er in 1995 een melding van een succesvol paar op de kwelder bij de Negenboerenpolder. Ook daar werd in volgende jaren niet meer gebroed. De eerste min of meer permanente populatie ontstond in het Gorechtspark in Hoogezand. Daar werden van 2000 tot 2003 tot maximaal 11 paren gemeld. Na 2003 is er een en ander veranderd in het park, waardoor het voor Brandganzen niet meer aantrekkelijk was om er te broeden. Een andere plek waar regelmatig Brandganzen worden gemeld is gelegen bij Glimmen. Het maximum hier is 18 paar in 2006. De kolonie lijkt hier recent verhuist te zijn naar Polder De Punt langs de Drentsche Aa waar in 2009 14 paar gemeld werden. Elders in de provincie zijn in recente jaren kleine aantallen gemeld. Het gaat om Blekslage, Ellersinghuizerveld, de vloeivelden van de Suikerunie, Winsummermeeden, Koningslaagte bij Noorderhoogebrug en Lettelbert.

De eerste melding van een broedende Canadese Gans komt uit 1996 toen een paartje broedde bij Hesselinklaan, Westerbroek. De beschikbare data over de ontwikkelingen nadien zijn gegeven in figuur 8. Het gaat steeds om een enkel broedpaar per gebied en de paren worden verspreid over de provincie aangetroffen. Uitschieter zijn de Veenhuizerstukken bij Stadskanaal waar in 2008 12 broedparen zijn gemeld.

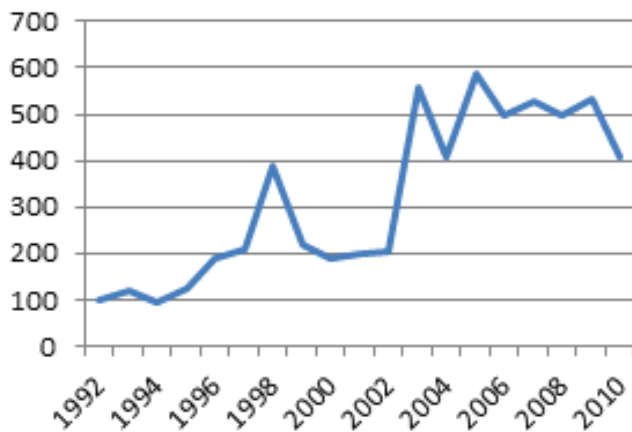
Figuur 8. Ontwikkeling van het aantal broedgevallen van de Canadese Gans in Groningen. Het gaat hier om een minimum schatting op basis van de beschikbare data in de Sovon-database.

Buiten de broedparen zijn er vooral in de periode juni/juli een aantal ruipekken van Canadese Ganzen aanwezig in de provincie. In de rapportages van Nienhuis (2006) en Nienhuis *et al.* (2011) wordt uitgebreid ingegaan op de

aantallen en de verspreiding van ruigroepen in het noorden van Nederland. Een deel van de ruiende vogels verlaat nadat zij nieuwe veren hebben het Groninger land en duiken dan weer op in de omgeving waar ze geboren zijn. Deze plekken liggen verspreid over Nederland, maar ook in het westen van België, Duitsland en Zweden (Voslamber 2011). Vooral binnen Nederland is er in de eerste helft van juni gerichte trek naar ruipekken in het noorden van het land (Tanger & Voslamber 2011).

In de omgeving van Haren verzamelen zich niet alleen ruiende vogels, met name in de nazomer en winter worden hier aantallen tot meer dan 1.000 Canadese Ganzen gemeld (Hulscher & Driessen 2011). Deels gaat het hierbij om plaatselijke broedvogels, maar uit ringgegevens blijkt dat ook vogels van elders uit Groningen zich verzamelen rond Haren. In hoeverre vogels uit Drenthe en Friesland zich aansluiten bij de groep in Haren is niet duidelijk. De reden voor dit hiaat is dat er buiten Groningen geen Canadese Ganzen geringd werden in Noord-Nederland.

Naast de echte ganzen wordt ook de Nijlgans vaak meegenomen tijdens tellingen van ganzen. Er zijn buiten de telling in de zomer van 2009 geen gebiedsdekkende zomertellingen van de soort. Wel wordt de soort genoteerd tijdens broedvogeltellingen. In Groningen zijn gegevens beschikbaar uit 58 plots. Met behulp van de gegevens van deze tellingen is een index te berekenen voor de ontwikkeling van de soort. Na een sterke toename tussen 2000 en 2005 is de soort nu al een aantal jaren stabiel (figuur 9). Recent lijkt er sprake van een lichte afname, maar in hoeverre dit reëel is moet in de komende jaren blijken.

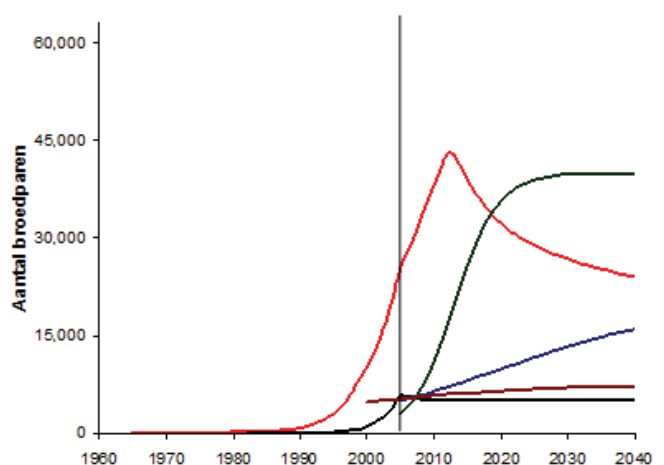
Figuur 9. Broedvogelindex van de Nijlgans in Groningen op basis van de BMP-tellingen van SOVON.

Waar gaat het naartoe met de aantallen?

Zoals in het eerste deel van de discussie al aangegeven is, de populatie zal verder groeien. Met name het aantal Grauwe Ganzen en het aantal Canadese Ganzen zal verder toe gaan nemen. Voor de overige soorten is het niet goed aan te geven of er nog een toename zal plaats vinden. In een deel van de gevallen zullen de soorten met elkaar concurreren. Dit zal er voor zorgen dat de ene soort toe- of afneemt ten gevolge van de aanwezigheid van de ander.

Van Canadese Ganzen is bekend dat ze alle gevechten met Grauwe Ganzen winnen. Bij gebrek aan broedgelegenheid zal de Grauwe Gans het veld ruimen ten faveure van de Canadese Gans. Ook met de andere soorten zullen conflicten optreden maar het is onduidelijk in hoeverre dit gevolgen heeft voor één van de soorten. Bekend is wel dat Brandganzen de vegetatie dermate kort grazen dat hier voor andere soorten niets meer te halen valt.

Al met al zullen de aantallen dus groeien, zeker onder invloed van de nog uit te voeren natuurontwikkelingsprojecten. De modellering van de aantallen is op dit moment niet mogelijk. Hiervoor dient bijvoorbeeld bekend te zijn welk oppervlak nog natte natuur zal worden en welk deel van de te ontwikkelen gebieden geschikt zal zijn voor opgroeiende ganzenkuikens. Voor het Faunafonds is in het verleden al eens een inschatting gemaakt voor de ontwikkelingen per soort in Nederland (figuur 10). Dit was naar aanleiding van een fout in Van der Jeugd *et al.* (2006), waar aangegeven is dat de totale populatie Grauwe Ganzen in Nederland naar 90.000 paar zou kunnen groeien. In die berekening werd echter geen rekening gehouden met onderlinge concurrentie tussen de soorten. Uit de analyse is het duidelijk dat geen van de soorten tot gigantische aantallen door blijft groeien. Een dergelijke inschatting is ook voor Groningen te maken mits er meer gegevens beschikbaar komen over de verdere inrichting van de (geplande) natuurgebieden. Uiteindelijk zal er een soortgelijk figuur ontstaan als hier gegeven voor heel Nederland met dit verschil dat de ontwikkelingen wat later in de tijd plaats vinden en dat de maxima veel minder hoog zullen komen te liggen. Verwacht mag ook worden dat gezien de inrichting van moerasgebieden en de ontwikkelingen tot nu toe de aantallen Canadese Ganzen relatief wat hoger zullen komen te liggen ten opzichte van de Grauwe Gans. Dit omdat Canadese Ganzen met minder goed opgroeigebied toch jongen kunnen groot brengen. Grauwe Ganzen hebben steeds gebied met gras van een relatief hoog eiwitgehalte nodig.

Figuur 10. Populatie ontwikkeling van de Grauwe gans (rood), Soepgans (blauw), Canadese Gans (groen), Brandgans (zwart) en Nijlgans (bruin) in Nederland tot 2040 bij een scenario met predatie. De verticale lijn geeft de positie van het jaar 2005 aan (uit Voslamber *et al.* 2006).

12. Conclusies

De antwoorden die op de vragen die door de provincie Groningen gesteld zijn worden hieronder samengevat.

1) Hoe is de aantalsontwikkeling van zomerganzen in Groningen tot nu toe?

De aantallen zijn vooralsnog gering. Zeker als dit wordt vergeleken met de aantallen zoals die tegenwoordig in Friesland worden aangetroffen (Hfst 5, 7).

2) Is er op basis van de populatiebiologie (reproductie, sterfte, immigratie, emigratie) iets te zeggen over de verwachte toekomstige aantalsontwikkeling?

De aantallen nemen toe, maar waar dit zal eindigen is niet goed aan te geven (Hfst 5, 8, 9, 11). De reproductie en sterfte is dusdanig dat er wel tekenen zijn dat in de gebieden die al wat langer bezet zijn de groei niet sterk zal zijn. Hoe dit in nieuw te ontwikkelen natuurgebieden zal zijn is afhankelijk van de inrichting van die gebieden. Te denken valt hierbij aan de aanleg van eilandjes en uitgestrekte rietvelden naast grazige weilanden. Dit zal de groei van de ganzenpopulaties gunstig beïnvloeden. Voorkomen dat er eilandjes ontstaan en zorgen dat er weinig grazige weilanden langs natuurgebieden zijn voorkomt dat ganzenpopulaties flink kunnen groeien. In dit kader is het ook van belang dat de kaden rond natte natuurgebieden niet al te veel lijken op mooie agrarische graslanden. Onbereikbaar maken van de kaden zou helemaal ideaal zijn.

3) Waar zijn de Groninger broedvogels door het jaar heen (m.n. in de andere seizoenen)? Daarvan afgeleid: richten de eigen vogels schade aan binnen de provincie? Met andere woorden: zitten ze in landbouwgebieden met schadegevoelige gewassen?

De aantallen Grauwe Ganzen die in de zomermaanden in Groningen zitten komen sterk overeen met de schattingen vanuit het aantal broedparen. Vanaf augustus zijn er echter snel meer vogels aanwezig en deze komen van elders. De schade die in juli-augustus wordt gemeld zal grotendeels van eigen broedvogels afkomstig zijn. Er wordt echter geen verband gevonden tussen aantal broedvogels en de gemelde schade (Hfst. 10).

4) Zijn alle ganzen die 's zomers in Groningen zijn, eigen broedvogels? Zo nee: welk percentage is dit wel?

Voor wat betreft de Grauwe Ganzen gaat het 's zomers vooral om eigen broedvogels met jongen en niet-broedende vogels. In de omgeving van het Lauwersmeer gaat het vooral om vogels die vanuit Friesland komen (Hfst. 6). Voor wat betreft de Canadese Ganzen gaat het voor een groot deel om vogels die van grote afstanden komen om in Groningen te ruien (Hfst. 11, Voslamber 2011). Het aandeel eigen vogels is onduidelijk maar het zal om hooguit een tiental procenten gaan.

Literatuur

- HORNMAN M., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K., VAN WINDEN E., SOVON GANZEN- EN ZWANENWERK GROEP & SOLDAAT L. 2011. Watervogels in Nederland in 2008/2009. SOVON-monitoringrapport 2011/03, Waterdienst-rapport BM10.24. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- HULSCHER J., & DRIESSEN P. 2011. Ruitrek van Canadese Ganzen bij Haren (Gr) in 2009-2010. *De Grauwe Gors* 39: 120-127.
- LUIJTEN L. 2006. Grauwe Gans *Anser anser* als broedvogel in Midden-Groningen. *De Grauwe Gors* 34: 16-26.
- MADSEN J., CRACKNELL G. & FOX A.D. (eds.) 1999. Goose populations of the Western Palearctic. A review of status and distribution. Wetlands International Publ. No. 48, Wetlands International, Wageningen, The Netherlands. National Environmental Research Institute, Rønde, Denmark.
- NIENHUIS J. 2006. Ruiende Grote Canadese Ganzen in Noord-Nederland in 2006. *Twirre* 17: 138-141.
- NIENHUIS J., NIENHUIS-POEL J. & VOLTEN P. 2011. Aantalontwikkeling van Grote Canadese Ganzen in Noord-Nederland. *De Grauwe Gors* 39: 112-119.
- TANGER D. & VOSLAMBER B. 2011. Ruitrek van Canadese Ganzen over Nederland in relatie tot de veiligheid rond vliegvelden. *De Grauwe Gors* 39: 135-137.
- VAN DER JEUGD H.P., VOSLAMBER B., VAN TURNHOUT C., SIERDSEMA H., FEIGE N., NIENHUIS J. & KOFFIJBERG K. 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? SOVON-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VAN TURNHOUT C., VOSLAMBER B., WILLEMS F. & VAN HOUWELINGEN G. 2003. Trekgedrag en overleving van Grauwe Ganzen *Anser anser* in de Ooijpolder. *Limosa* 76: 117-122.
- VOSLAMBER B. 1993. Grauwe Ganzen bij de Dollard. Aantallen, herkomst en verblijfstijden. *De Grauwe Gors* 21(3-4): 92-98.
- VOSLAMBER B. 2011. Canadese Ganzen in Groningen: herkomst ruiende vogels. *De Grauwe Gors* 39: 128-134.
- VOSLAMBER B., ZIJLSTRA M., BEEKMAN J.H. & LOONEN M.J.J.E. 1993. De trek van verschillende populaties Grauwe Ganzen *Anser anser* door Nederland: verschillen in gebiedskeuze en timing in 1988. *Limosa* 66: 89-96.
- VOSLAMBER B., FOPPEN R. & VAN DER JEUGD H. 2006. Populatieontwikkeling van vijf ganzensoorten in Nederland. *Notitie SOVON Vogelonderzoek Nederland*.
- VOSLAMBER B., VAN DER JEUGD H. & KOFFIJBERG K. 2010. Broedende ganzen in Nederland. *De Levende Natuur* 111: 40-44.
- WHITE G.C. & BIRNHAM K.P. 1999. Program MARK. Survival estimation from populations of marked animals. *Bird Study* 46: 120-138.

SOVON Vogelonderzoek Nederland

Natuurplaza (gebouw Mercator 3)
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen

T 024-7 410 410
E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

Het aantal ganzen in de zomermaanden neemt ook in de provincie Groningen toe. De provincie wordt dan ook in toenemende mate gevraagd een standpunt in te nemen aangaande de positie van deze groep ganzen.

Onder het begrip 'zomerganzen' vallen meerdere soorten ganzen die tijdens de zomermaanden april t/m september aanwezig zijn in ons land. Het gaat om soorten die hier broeden. Binnen deze groep soorten is de Grauwe Gans de algemeenste (Voslamber et al. 2010).

In deze rapportage is getracht alle informatie die er is over aantallen, aantallen broedparen en gedrag van de Grauwe Ganzen samen te voegen. Deze soort is centraal gesteld, omdat zowel de aantallen als de beschikbare kennis over deze soort veel groter zijn dan bij de andere soorten. Bij de opzet van het rapport zijn een aantal vragen die door de provincie gesteld zijn richtinggevend geweest.

SOVON Vogelonderzoek Nederland organiseert vogeltellingen en -onderzoek volgens gestandaardiseerde methoden ten behoeve van natuurbeheer, natuurbeleid en wetenschappelijk onderzoek. De onderwerpen die in de rapporten aan de orde komen zijn divers. Het gaat om onder andere het opzetten van meetnetten en verspreidingsonderzoek, verklarend onderzoek naar oorzaken van veranderingen in voorkomen, graadmeterontwikkeling voor natuurbeleid en onderbouwend onderzoek voor soortbeschermingsprojecten. De omvangrijke gegevensbestanden die gebaseerd zijn op grotendeels door vrijwilligers uitgevoerde vogeltellingen vormen vaak een belangrijke basis. Daarnaast worden ook specifieke veldonderzoeken uitgevoerd, waarbij allerlei ecologische gegevens over soorten en hun habitats worden verzameld.